

ЛЁГІКА СТРАТАЎ І АДРАДЖЭННЯ

Пры поглядзе на гісторыю беларускага Адраджэння ўражае, як упарта яно падымалася ў кожным пакаленні беларусаў і як аднолькава, штораз больш выраблена, яно вынішчалася імпрэрскай машынай Расеі.

Беларускае змаганьне — гэта заўсёды была барацьба авангарда. Тут былі ахвяраўнасць, гераізм і сіла духу, і — трагічнае вынішчэнне. Трагічнасць барацьбы (што на справе абазначае несъмяротнасць ідэі, вялікасць прыкладу) падымалася на змаганьне наступныя пакаленні. І ўсё паўтаралася.

Лёгіка і прычыны гэтага паўтору пагібелі пакаленняў паказваюць на асаблівую вырабленасць расейскай палітыкі вынішчэння беларускага супраціву, на яе змаваны ўсеабыдны характар. З гэтакай перманэнтнай, гіпертрафіраванай злой сілай ня мог парадзіць геройскі, але малалікі авангард. Недастаткова было гераізму, які, пры вузкасці змагарных колаў і пагібелі змагароў, спараджаў у наступных пакаленнях змарыялізавую ментальнасць людзей (псіхалёгію аплаквання і жалю). Пагрэбна было стварэнне глыбокай, масавай салідарнасці ў барацьбе за агульную ідэю.

Беларускаму Адраджэнню на ўсе часы не хапала шырокага і грунтоўнага асьветніцтва ў грамадстве. Не былі ўключаныя механізмы самаасьветніцтва, не сфармаваны выразны і пазнавальны вобраз ворага; бяду і зло разумеі ў адзіным (абстрактным) сэнсе.

Асьветніцтва вымагала цяжкай, часамі шэрай, непрыкметнай і будзёнай працы. Але менавіта гэтае асьветніцтва, у першую чаргу, пад корань стараліся знішчыць ворагі беларускага Адраджэння. Замкнутае кола. Як зь яго выйсці? Пытаньне, якое стаіць перад новымі пакаленнямі.

У канцы XVIII стагоддзя, у выніку трох разбораў Рэчы Паспалітай, Беларусь (як інтэгральная, суверэнная частка Рэчы) страціла дзяржаўны суверэнітэт. Уся яе тэрыторыя апынулася пад Расеяй.

Ісвалі дзьве галоўныя прычыны страты незалежнасці. Першая, гэта тая, што Беларусь знаходзілася на ўсходзе эўрапейскай цывілізацыі і стрымлівала агрэсію варвараў: спачатку татара-манголаў і мангольскай Залатой Арды, потым — маскоўцаў і Расейскай імперыі, якая вырасла з мангольскага заваёўніцтва.

На ўсход ад Беларусі, за Смаленскам і Дзясной, была яшчэ геаграфічная Эўропа, але па ментальнасці і дзяржаўнаму ўладкаванню грамадства гэта была Азія са зьмешчаным канглямератаўным насельніцтвам, жорсткімі звычаямі і адсталай культурай.

„Мы на самым краі хрысціянства, — пісаў вялікі Гусоўскі. — Як лес безгалосы, мы пад сякерай.”

Другая прычына: сілавая раз’яднанасць і палітычны канфармізм Эўропы. Цывілізацыйнымі катэгорыямі, гэтак, як Мікола Гусоўскі, думалі ня многія. Можныя эўрапейцы не імкнуліся падтрымаць тых, хто „на краі хрысціянства” прымаў на сябе ўдары з усходу, а наадварот, клапаціліся аб прыдбанні новых тэрыторыяў за іхны кошт для сваіх імперыяў, уступаючы ў змову з Масквой.

Стагоддзямі змагаючыся паміж двух агнёў, магутная Беларусь абжэскавалася. Вялікае Княства Літоўскае было разбурана, Беларусь захоплена Масквой.

Барацьба за незалежнасць Вялікага Княства і ўсёй Рэчы Паспалітай пачалася адразу, пасля канчатковага забору. Паўстаньне Андрэя Тадэвуша Касцюшкі. Вынікі паражэння: вынішчэнне краю, рэпрэсіі актыўных людзей, эміграцыя.

Наступная спроба вызваліцца — 1812 год, паход Напалеона. Барацьба з маскоўцамі набывала ўсёнародны характар. Ня толькі шляхецкае войска змагалася з расейскім ворагам побач з французскай арміяй, але і беларускія сяляне, мяшчане — знішчалі акупантаў. У Менску, напрыклад, мяшчане і шляхта ўзялі ўладу ў свае рукі за тыдзень да заняцця горада аддзеламі французскага маршала Дава.

Вынікі паражэння кампаніі, бяздарна прайгранай французамі: рэпрэсіі беларускай шляхты, эміграцыя актыўных людзей.

1830 год — чарговае паўстаньне шляхты і барацьба за незалежнасць. Зброю ўзялі нават жанчыны. (Геройская Эмілія Плятэр.)

У выніку паражэння гэтага паўстання, расейцы, які пасля 1794 і 1812, амаль пад корань вынішчылі заможную беларускую шляхту і магнатства, выгналі іх у эміграцыю, саслалі ў Сібір. Маёнткі і землі рэпрэсаваных параздавалі рускім памешчыкам, фарвартам рускага двара. Тых, што ацалелі, узялі пад нагляд, пазбавілі права перамяшчэння, маёнткі абклалі непаспальнымі рэпарацыямі, штрафамі і штогадовымі выплатамі ў акупацыйную казну.

У гэты час (1831-1839) была знішчаная і патопленая ў крыві найбольш пашыраная беларуская рэлігія (канфэсія) — Вунія (80% вернікаў), спаленая тысячы беларускіх кніг і сьвятых абразоў, знішчаныя і разрабаваныя кліноты, разбураныя сьвятыні, манастыры. У 1840 годзе забароненая беларуская мова і назва краіны — Беларусь.

Уся беларуская барацьба за свабоду да паловы XIX стагоддзя ялася шляхтай пад сцягам аднаўленьня незалежнасці краіны, адраджэння Вялікага Княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай.

У сярэдзіне XIX стагоддзя змаганьне за незалежнасць працягвала ацалелая дробная шляхта, што стаяла найбліжэй да сялянства.

Пачаўся новы, шляхецка-народніцкі этап змаганьня, пагрунтаваны ня толькі на саслоўна-дзяржаўнай ідэі свабоды, але і на этнічна-культурным, моўным адзінстве. (Тыповым прадэўніком і вострумом шляхецка-народніцкай беларускай пазыцыі быў Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч.)

Менавіта ў гэты час назва „Беларусь” пачынае ўжывацца як новы нацыянальна-кансалідуючы тэрмін, назоў народа і ўсёй краіны, што гістарычна складалася як Літва (Вялікае Княства Літоўскае).

1863 год. Студзенскае паўстаньне. Узялася дробная шляхта (апошняя рэзэрва збройнага супраціву), якую месцамі падтрымалі сяляне-касіянеры. Кастусь Каліноўскі, стоячы на грунце Вяліка Княства, выяўляў у сваёй пазыцыі ўжо і народніцкую ідэю Беларусі. Ідэю нацыі.

Вынікі паражэння студзенскага паўстання. Тысячы шляхецкіх змагароў пакараныя сьмерцю, тысячы адпраўленыя на катаргу, больш 30 тысячаў навечна сасланыя ў Сібір і казахскія стэпы. Іхныя маёнткі і землі — забраныя пад Расею,

на ўласнасць накладзены непасільныя выплаты ў рускую казну і рэпарацыі. За падазронымі ўстаноўлены паліцэйскі нагляд, абмежаванне права выезду з мястэчку. Маса дробнай шляхты, спосабам бюракратычных мааніпуляцыяў, была пазбаўлена шляхецтва і пераведзена ў сялянства.

На гэтым (з фізічным і сацыяльным вынішчэннем шляхты) фактычна, скончылася цэлая эпоха шляхецкага збройнага змагання за незалежнасць і аднаўленне Вялікага Княства.

Пачаўся новы этап беларускага Адраджэння, этап беларускай ідэнтыфікацыі і нацыянальнай кансалідацыі грамадства.

Фармуецца новая нацыянальная эліта з ацалелай шляхты, сялянства і мяшчанаў, але вызначальную ролю адыгрывалі выхадцы са шляхты. Галоўным прынцыпам вызвалення робіцца нацыянальнае асветніцтва і палітычная дзейнасць. Найбольшая надзея на Адраджэнне нацыі звязваюцца з беларускай вёскай. Апірышча на інтэлігенцыю. З пачаткам ХХ-га стагоддзя і да Першай Сусветнай вайны беларускі нацыянальна-адраджэнцкі рух набывае ўжо значны размах.

1914 год, вайна. Расейскія ўлады аб'яўляюць спачатку ўсеагульную мабілізацыю, а потым, з разгортваннем нямецкага наступлення (1915 год), абавязковую эвакуацыю насельніцтва, асабліва інтэлігенцыі, інтэлектуальных пластоў грамадства, спецыялістаў. Пры адступленні рускай арміі з Беларусі загадана было ўсё спаліваць і знішчаць: запасы прадуктаў, жыўнасць, збожжа на палях, сады, студні; гарэлі вёскі і масты; выганялі людзей ў Расею.

Пасля вайны сталі выдавацьнымі вельзарныя матэрыяльныя страты Беларусі. Загінула каля паўтара мільёна беларусаў.

Аднак беларускае нацыянальнае Адраджэнне расейцам спыніць не ўдалося. 25 Сакавіка 1918 года аб'яўлена незалежнасць Беларускай Народнай Рэспублікі. Расейцы не змаглі перашкодзіць. Беларускае дзяржава аднавілася ў нямецкай зоне акупацыі, калі вайна хілілася да заканчэння.

Утварэнне Беларускай Народнай Рэспублікі і аб'яўленне незалежнасці БНР перакрэсліла ўсю звышчальную працу расейцаў у Беларусі за XIX стагоддзе. Высновы яны зрабілі адразу. Галоўнай небяспэкай для ўлады расейскага большавізму ў Беларусі яны пачлічылі Беларускае нацыянальнае Адраджэнне і найперш — Раду БНР.

У самым канцы 1918 года Беларускае Народнае Рэспубліка была акупаваная рускім большавізмам. У 1921 годзе, у выніку Рэйскай вайны, расейцы і палякі падзялілі Беларусь на дзве часткі. Утварыліся дзве зоны акупацыі. Ва ўсходняй частцы Беларусі засталася фармальна існаваць БССР — марыянэткавае дзяржаўнае ўтварэнне.

Францальны наступ на ўсё беларускае пачаўся ў другой палове 20-х гадоў. Ён меў усеагульны характар: у БССР, у зоне польскай акупацыі (Заходняя Беларусь) і ў эмігранцы, дзе дзейнічала маскоўская разведка супраць БНР.

Рэпрэсіі канца 20-х пачатку 30-х гадоў пачаліся са знічэння спэктакляў у беларускіх тэатрах, закрыццём беларускіх часопісаў, з пераследу творчай інтэлігенцыі і закончыліся масавымі арыштамі і высылкамі найбольш актыўных, творчых і адукаваных беларусаў на расейскую Поўнач, у Сібір, у расейскія турмы, на пасяленне ў Расею і г.д.

У другой палове 30-х гадоў узнялася новая хвала расейскіх

вынішчэнняў на Беларусі, найбольш жорсткая — клясычны генацыд. Акрамя таго, што забівалі і расстрэльвалі тых беларусаў, якія былі адукаваныя, працавітыя, маёмныя, паходзілі са шляхты, валодалі талентам, займалі пасады ў адміністрацыі і г.д., адбывалася яшчэ пільнавае масавае вынішчэнне людзей па тэрытарыяльна-бюракратычнаму прынцыпу („спускалі” разнарадкі на арышт на кожны сельсавет, акругу, вобласць ці вёску і г.д.).

У выніку — забілі мільёны беларусаў, амаль поўнасьцю вынішчылі беларускую адміністрацыю, заможных гаспадароў, творчую інтэлігенцыю, пісьменьнікаў, мастакоў, настаўнікаў, практычна, усіх адраджэнскіх палітыкаў. Да пачатку Другой Сусветнай вайны беларускае Адраджэнне ў БССР было цалкам разгромлена, дзеячы расстрэляныя.

Перад вайной дабіваў беларускую інтэлігенцыю і актыўнае насельніцтва таксама ў Заходняй Беларусі. Гэтую справу аднак (вымардаванне Заходняй Беларусі) расейцы не паспелі закончыць, бо пачалася вайна.

У часе вайны, дзякуючы сваістаму збегу абставінаў (прыхільнасць цывільнай адміністрацыі Вільгельма Кубэ) адбылося станаўленне беларускіх незалежніцкіх сілаў, кароткае, але моцнае беларускае Адраджэнне, якога, бадай (па аднадумшаму сведчанню эмігранцы), Беларусь ня мела ні пры адной акупацыі. Пасля вяртання большавіцкіх акупантаў тысячы беларускіх дзеячоў гэтай генэрацыі эмігравалі на Запад, а на Беларусі з новай сілай аднавіліся рэпрэсіі, арышты і расстрэлы людзей. Найперш — звязаныя з беларускім рухам.

Пачалася цёмная ноч беларускай нацыі. Знішчана, вытантана, сфальшавана, забаронена было ўсё, што звязана з беларускай незалежнасцю і змаганнем за вольную Беларусь. Практычна, была амаль цалкам знішчана гістарычная памяць нацыі і ўяўленні людзей аб палітычным змаганні за Беларусь.

Некалькі пакаленняў беларусаў, што выжылі, прапущаныя праз сталінска-хрушчоўска-брэжнёўскую сістэму адукацыі і прапаганды, ня мелі ўжо ніякага паняцця пра беларускую свабоду і незалежнасць, пра Беларускі Сьцяг і Гэrb Пагоня, пра БНР ды беларускае войска.

Цяпер зьвернем увагу на палітыку і мэтодыку знішчэння Беларусі і беларускага нацыянальнага Адраджэння, якую ўжывала раней і практыкуе цяпер Расея. Акрамя знішчэння беларускай мовы, здабыткаў культуры, рэлігіі (ліквідацыя Вуніі), адабрання маёмасці і стварэння ўмоваў для беднасці насельніцтва, галоўную ўвагу Расея зьявляе найперш на вынішчэнне ў Беларусі людзей, якія здольныя былі падняць край на змаганне з акупантамі і забяспечвалі краіне культурна-эканамічную магучнасць.

Гэтак на працягу ўсяго XIX стагоддзя царат паслядоўна вынішчаў беларускую шляхту. Збройна змаганца і падмаць краіну на ваенную барацьбу магта толькі шляхта. Шляхта была на Беларусі свабоднай і шматлікай. Яе галоўная задача ў мірны час: ажыццяўленне ўлады, памнажэнне багацця і культуры. У ваенны час — абарона Бацькаўшчыны, стварэнне войска. Пакуль існавала вольная шматлікая шляхта, акупанты не маглі лёгка знішчыць Беларусь і ня мелі гарантыяў, што ўтрымаюць за сабой захопленую беларускую тэрыторыю.

Паўторым: шляхта ў Беларусі не перарасла натуральным шляхам у новую супольнасць, не інтэгралася ў сучаснае грамадства, разьвіваючыся разам з ім. Яна была адмыслова

знішчана фізічна і рэпрэсіяна (і часткова — адміністрацыйна) царскай Расеяй, як масавая сацыяльная група.

Расейцы змянілі структуру беларускага грамадства, прадумана пазбавішы яго актыўнай баёвай інтэлігентнай і незалежнай сілы. (Мы не разглядаем тут пытаньне палітызацыі шляхты. Яно ў гісторыі перабольшанае. Калі пачынаецца нацыянальнае Адраджэньне, культурна-асіміляцыйныя меры, як правіла, рассыпаюцца. Пра гэта сьведчыць гісторыя нацыянальнага Адраджэньня ў іншых краінах, напрыклад, Чэхіі, Вэнгрыі, Балгарыі, Малдовы і г.д., ды й Беларусі таксама.)

Беларускае Адраджэньне, абапертае на беларускай Нацыянальнай ідэі, развівалася ў пачатку ХХ-га стагоддзя і фармавалася яшчэ амаль выключна выхадцамі са шляхты і шляхецкай інтэлігенцыі. Але яно мела выразны сацыяльна-нароўніцкі (сацыялістычны) характар і арыентавалася на рэальны народны патэнцыял — на беларускае сялянства, якое складала ў 90-х гадах ХІХ стагоддзя каля дзевяноста адсоткаў насельніцтва. У ім беларускія адраджэнцы справядліва бачылі нацыянальную будучыню Беларусі. Таму яны ставілі задачу вызваліць сялянства сацыяльна (даць зямлю і эканамічную свабоду), прасьвяціць культурна-нацыянальна, адкрыць шляхі да адукацыі, палітыкі і вытворчасці.

У беларускай мастацкай літаратуры таго часу нават словы „беларус” і „мужык” (селянін) часам атасамліваліся. Гэтак моцная была нацыянальная арыентацыя на сялянства, і гэтак выразна выяўляліся сацыялістычна-нароўніцкія ўплывы ў адраджэнскай ідэялёгіі.

Але што робяць рускія бальшавікі адразу пасля акупацыі Беларускай Народнай Рэспублікі? Яны пачынаюць мэтанакіравана знішчаць усю беларускую інтэлігенцыю, што была не з бальшавікамі і ўсіх беларусаў — выхадцаў са шляхты і маёмных пластоў насельніцтва. Па „клясавай” прыкмеце. (Расстрэлы і тэрор расейскіх „чрэзвычайцаў” у 1919-м, 1920-м гадах.)

Знішчэньне беларускай нацыянальнай інтэлігенцыі было давершана ў 30-х гадах. У гэты ж час мэтадам усеагульнай калектывізацыі і рэпрэсіяў было задушана беларускае сялянства. У першай палове ХХ-га стагоддзя, шляхам генацыду, рэпрэсіяў, этнацыду і тэрору, расейцы ў чарговы раз (гэтак жа, як і ў ХІХ стагоддзі) разбурылі і знішчылі сацыяльную структуру беларускай нацыі, абапертую на ўласнасьць, на зямлю і традыцыйную культуру. Гэта значыць, зноў былі ліквідаваны нацыянальна-пэрспектыўныя пласты грамадства.

Цяперашнія абаронцы расейскай тэрарыстычнай палітыкі ўсё ськідваюць на бальшавікоў. Маўляў, яны і ў Расеі рабілі тое самае. Аднак тое — ды ня тое. *Плянэаасць і пасьядоўнасць вынішчэньня на культурна-этнічнаму прынцыпу мы назіраем толькі на нярусскіх тэрыторыях (у Беларусі, на Ўкраіне, на Кавказе, у Казахстане і г.д.).*

Але ня менш істотна іншае. Бальшавікі ўзначалілі рускую ўладу і рускую дзяржаву, яны ўмацавалі рускую імперыю і рускі таталітарызм. Знішчаючы маёмныя станы ў Расеі, праводзячы калектывізацыю і рэпрэсію дзясчоў навукі і культуры, яны таксама дэфармавалі сацыяльную структуру расейскага грамадства. Але ад гэтага яно не пераставала быць рускім. Ніхто не перасьледваў і не забараняў рускую мову, нікога не каралі за рускі нацыяналізм, за вялікадзяржаўнасць.

Наадварот, бальшавікі скарысталі камуністычную дактрыну і ўмацавалі гэтую рускую вялікадзяржаўнасць, як ніколі. Давялі яе да абсалюту і аб’явілі пра пабудову камунізму ў адной асобнай ўзятай краіне, дзе ў канцовым выніку ўсе павінны былі размаўляць на адной рускай мове і складаць адзіны „савецкі” (разумей „рускі”) народ.

Бальшавіцкія рэпрэсіі ўнутры Расеі ня мелі антырускага, антынацыянальнага (антынацыяналістычнага) характару. Бальшавікі не забівалі за рускую нацыянальную ідэю, не змагаліся з рускай нацыянальнай культурай. Усе іхныя рэпрэсіўныя дзеянні былі накіраваныя выключна на ўмацаваньне абсалютызму сваёй рускай (камуністычнай, групавой) улады і рускага таталітарызму. (Нездарма некаторыя рускія эмігранты-шавіністы, ненавідзчы бальшавікоў, часам хвалілі іх за тое, што яны ўратавалі Расею ад распаду.)

Менск. 1996 год.

Тым часам зусім другая карціна рэпрэсіяў і тэрору назіралася ў Беларусі. Першае, тут былі выразна акрэсьленыя „ворагі” — беларускія нацыяналісты. Пад гэтай маркай рускія вынішчалі ўсё беларускае (размова па-беларуску таксама трактвалася як праява беларускага „буржуазнага нацыяналізму”). Другое, усялякае нібыта „клясавое” вынішчэньне беларускай інтэлігенцыі, адміністрацыі, нашадкаў шляхты, заможных сялян, якое падавалася як знішчэньне „клясавых ворагаў”, было на Беларусі не ўнутраным „тэрорам улады”, як у Расеі, а клясачным генацыдам на чужой акупаванай тэрыторыі, забіваньнем людзей па нацыянальнай прыкмеце, вымардаваньнем беларускай нацыі.

Беларусь была акупаванай краінай, уладу на Беларусі трымалі рускія бальшавікі, якія выконвалі тут палітыку Масквы.

Паўторым: тут быў ня ўнутраны тэрор нацыянальных уладаў незалежнай краіны, як у Расеі (дзе ён не ўплываў карэнным чынам на перспэктывы існавання дзяржавы і нацыі і нават рускай нацыянальнай культуры). Тут было вынішчэнне беларусаў на беларускай акупаванай зямлі, людабойства, знішчэнне асобнага народа, ліквідацыя ягонай будучыні, магчымасці існаваць і развівацца ў гісторыі. Справу забітых беларускіх паэтаў, палітыкаў, адраджэнцаў не заступіў ніхто. А на месца знішчанай беларускай адміністрацыі прыслалі рускіх з Расеі (альбо паставілі мясцовых, што адмовіліся ад роднай мовы і культуры і дапамагалі акупантам у вылюдненні і русіфікацыі краіны).

Нельга ставіць знак роўнасці паміж унутраным большавіцкім тэрорам у Расеі і расейска-большавіцкім генацыдам у Беларусі. Гэта розныя зьявы. Тут былі розныя мэты, задачы і розныя вынікі. (Не адно і тое, калі гіены грызучца паміж сабой і падаюць сабе падобных — і калі яны ўсе разам грызць антылопу.)

Большавізм (камунізм) — гэта была найбольш агрэсіўная форма рускага імперыялізму, які Расея скарысталася дзеля вынішчэння панявольеных нярусскіх народаў і акупаваных краінаў. Галоўная звышзадача ў гэтай імперскай палітыцы рускіх вялікадзяржаўнікаў — ня даць падняцца ў будучыні, ня даць магчымасці адраджэнцаў Беларусі.

У 50-70 гады праводзілася ідэалагічнае замацаванне разгрому беларускага Адраджэння. Некалькі пакаленняў беларусаў было выхавана савецкай сістэмай адукацыі ў поўным няведанні сапраўднага мінулага Беларусі, у хлусьлівых уяўленнях пра нібыта непаўнавартаснасць беларускай культуры, беларускай мовы і беларускага народа, які (як сцвярджалі савецкія прапагандысты) быццам бы ніколі ня меў дзяржавы і ня здольны быў яе стварыць, ды вечна цягнуўся да Расеі, каб быць разам.

Галоўнае дзеянне і генеральны плян рускай палітыкі на Беларусі (пасля ліквідацыі і калгаснай дэфармацыі сялянства) заключалася ў вынішчэнні этнічных карэнных беларускіх культур (гэта значыць, зноў той жа асновы, якая магла б паспрыць аднаўленьню ідэяў нацыянальнага Адраджэння). Фальклірысты, этнографы, знаўцы народнай культуры, хто памятае тыя часы, ведаюць, якія перашкоды рабіліся ў тым, каб існаваў беларускі аўтэнтычны фальклёр, каб распаўсюджвалася інфармацыя пра яго, накоплівеліся веды, перадаваліся традыцыі.

Але гэта была палітыка, якая вынікала толькі з пазыцыйнага, тактычнага зьместу ў ліквідацыі беларускага этнасу. Стратэгічны ж плян быў апрацаваны ў шырокім маштабе ў 1964 годзе. Ён заключаўся ў тым, што 73 адсоткі беларускіх вёсак (25 тысячачаў з 34-х тысячачаў) аб'яўляліся „неперспэктыўнымі“. Іх плянавалася зьнесці (пабудову перанесці ў іншае месца альбо знішчыць), а людзей перасяліць у вызначаныя зверху „дэнтральныя“ паселішчы.

Як бачым, гэта плян каласальнага структурнага разбурэння беларускай нацыі (сотні чарнобыляў), у выніку якога была б канчаткова дабіта этнічна-гістарычная і звычайная культура беларускага народа. Бо ўсё астатняе ў грунце рэчы — ужо, парктычна, да таго часу разбурылі. (Заўважым агульнавядомае, што традыцыйная народная культура існуе і развіваецца толькі пры ўмове, што носьбітам яе ёсць пастаяннае насельніцтва на пастаяннай тэрыторыі.)

Плян вымагаў несапраўдна вялікіх сродкаў. З эканамічнага боку ён выглядаў абсурдным, з сацыяльна-культурнага —

антычалавечым. Тым ня менш Масква, ня гледзячы на патрэбу вялікіх фінансавых затратаў, узялася яго ажыццяўляць. І толькі крызіс камуністычнай сістэмы прытармазіў тэмпы знішчэння беларускай вёскі. Далейшы распад СССР пакуль што ўратаваў беларусаў ад сацыяльна-культурнай катастрофы.

Ужо ў 70-х гадах, практычна, уся кампартыя на Беларусі (складвалася ўражанне, што ўсе, да аднаго чалавека) і, як можна меркаваць, большыя КГБ былі перакананыя, што пасля вынішчэння, якое яны зрабілі, Беларусь памерла, ніколі ўжо не падымецца і не ўзаскрэсне. Яны былі ашарашаныя, здзіўленыя і збынтэжаныя, калі ў 1988-1991 гадах Беларусь узаскрэсла разам з *Пагоняй і Беларускай Бел-Чырвона-Белым Сьцягам*, разам з узнікненнем Беларускага Народнага Фронту. Калі ж збынтэжанае мінулае, то Масква добра прааналізавала сітуацыю і адразу ўбачыла нешматлікасць адраджэнскага авангарду ў Беларусі.

Неўзабаве крамлёўскі кантроль над Беларусскай быў вернуты. Масква правяла на прэзідэнта краіны свайго стаўленьніка, абпершыла на савецкі КГБ, на савецкую каленіяльную адміністрацыю (былую камуністычную намэнклятуру) і на той дэфармаваны канглямэрат савецкага насельніцтва, якое засталася пасля рэпрэсіў, генацыду, калектывізацыі і савецкай школы. Стаўленьнік забясьпечыў умовы для ўнутранага захопу ўлады ў Беларусі прамааскоўскімі функцыянерамі і спецслужбамі Расеі.

Вайна Расеі ў Беларусі — гэта адмысловая дзейнасць спецслужбаў КГБ-ФСБ, пры дапамозе якіх была захопленая ўлада знутры і ажыццяўлена ўнутраная акупацыя краіны. Задача ўнутранай акупацыі — рвал нацыянальнай эканомікі і знішчэнне беларускай культуры знутры, падрыхтоўка такім чынам захопленай краіны да здачы пад Расею. (Зараз, у 2002 годзе, расейцы рыхтуюць захоп беларускай нацыянальнай маёмасці, адкрыта аб'явілі пра перспэктывы анэксіі Беларусі.)

Але вернемся да палітыкі і мэтодыкі знішчэння расейцамі беларускага Адраджэння. Што новага зьявілася ў дзейнасці непрыяцеляў Беларусі пасля таго, калі, ня гледзячы на тое, што яны знішчылі і разбурылі на Беларусі амаль усё, беларуская нацыя (і дзяржава) раптам пачалі адраджацца і ў 1991 годзе Беларусь вярнула незалежнасць?

Схема выглядае так. Захоп улады, знішчэнне нацыянальных дзяржаўных сімвалаў (гэrb, сьцяг) і духоўных цэнтраў, мэмарыяльна-сакральных месцаў (Курапаты), нацыянальнай мовы, нацыянальнай школы і адукацыі, літаратуры і мастацтва, разбурэнне эканомікі, захоп нацыянальнай маёмасці і нацыянальных рэсурсаў, ліквідацыя нацыянальнай фінансавай сістэмы, знішчэнне нацыянальна актыўных людзей, дэградацыя і замена насельніцтва.

На першы погляд, мы бачым як бы стандартны імперска-крімінальны набор, але ёсць і новае. Па-першае, фатальнае выкарстанне Чарнобыльскага катастрофы ў палітыцы дэградацыі і замены беларускага насельніцтва. Гэта вельмі страшная і, бадай, найбольш небясьпечная і найбольш антычалавечая зьява. Прытым Расея тут можа мець саюзніцкаў на Захадзе — міжнародную атамную карпарацыю МАГАТЭ.

Другое, гэта ліквідацыя адукацыі, знішчэнне і стварэнне штучнага адпыву інтэлекту зь Беларусі, марнатраўства і рабаванне інтэлектуальнай уласнасці нацыі.

Большавікі стварылі сваю сістэму адукацыі і навукі. Аб'яднаўшы адукацыйны працэс з ідэалёгіяй і прапагандай, яны спадзіваліся выхаваць у Беларусі інтэлектуальных мамелокаў, імперскіх людзей (саветаў) бяз памяці, бяз Бога і

без нацыянальных паняццяў культуры, ненавіснікаў беларушчыны.

Аднак аказалася, што ня так проста кіраваць інтэлектам. Імпэрыі вынішчэння хачелася, каб гэтая інтэлект ў беларусаў увогуле не было. Цяперашняя палітыка прамаскоўскага рэжыму (і дарэчы, акупацыйны кантроль над адукацыяй) накіраваны на інтэлектуальнае вынішчэнне нацыі, на ператварэнне Беларусі ў краіну трэцяга свету, цалкам залежную ад чужых тэхналогіяў і ад чужой вытворчасці, краіну бедных, пасіўных людзей.

Цалкам новымі з'явамі ў барацьбе зь беларускім Адраджэннем і беларускай нацыянальнай дэмакратыяй з'яўляецца стварэнне на Беларусі адмысловай, кантралюемай Расеяй (найперш, спецслужбамі) так званай „дэмакратычнай апазыцыі“ (у грунце сваім — прамаскоўскай). А таксама кантралюемага рускімі спецслужбамі так званана „незалежнага“ апазыцыйнага друку.

Рускія спецслужбы наставалі тут нават сваіх апазыцыйных арганізацыяў (у рэчшчы каляніяльнай апазыцыі), над якімі ажыццяўляюць кантроль праз агентуру і розных „каардынацый“. (Гэта ўтварэнні тыпу „Хартыя-97“, „Зубр“, „Край“, „Белы легіён“, шэраг партыяў і інш.)

Бальшавікі такімі мэтадамі, практычна, не карысталіся і ня бавіліся ні ў якую „дэмакратыю“.

Але найбольш забытала, дэзінфармавала беларускае грамадства іншая новая з'ява ў маскоўскай антыбеларускай палітыцы. Гэта супрацоўніцтва з заходнімі палітычнымі русафіламі і міжнароднымі лібэральнымі арганізацыямі. Адмоўную ролю ў змаганні супраць беларускай нацыянальнай дэмакратыі адыграла Місія АБСЭ ў Менску, і асабліва яе кіраўнік у 1998-2001 гадах — прафесійны нямецкі разведчык Ганс-Георг Вік.

Ганс Вік апасродкавана прычыніўся да расколу Беларускага Народнага Фронта, які адбыўся ў 1999 годзе, быў фактычным ініцыятарам і арганізатарам антыадраджэнскай каляніяльнай „апазыцыі“, арыентаванай на супрацоўніцтва з Масквой (руская „дэмакратыя“). *Стварыўшы такую „апазыцыю“ (якая фінансавалася з Захаду і з Усходу праз гранты і т.п.), Захаў і Масква мелі кантроль над яе дзейнасцю.*

У сферу кантролю расейскіх спецслужбаў і розных лібэральных актывістаў з Захаду патрапіў, фактычна, увесь (за рэдкім выключэннем) так званы „незалежны“ друк у Беларусі, радыё „Свабода“ (беларуская рэдакцыя) і іншыя інфармацыйныя цэнтры.

Нельга сказаць, каб уся гэтая псеўдадэмакратычная „аблілізацыя“ адрэзана апынулася на Народны Фронт і беларускае Адраджэнне, як некалі, за КПСС, рабілі камуністы. Тут мэтады больш вырабленыя: выбарачныя напады і выбарачная дэзінфармацыя. Але самы відочны агульны прыём (дзе найбольш і відачэ зададзенасць), — гэта замоўчванне дзейнасці, справаў і падзеяў Беларускай нацыянальнай дэмакратыі (Беларускі Народны Фронт „Адраджэнне“, Кансерватыўна-Хрысціянская Партыя — БНФ і інш.). Узамен — штучнае раздзьмухванне пабочнага нібыта „канфлікту“ паміж Лукашэнкам і каляніяльнай „апазыцыяй“ (пра якую сам Лукашэнка, дарэчы, выказаўся, што калі б такой „апазыцыі“ не было, то трэба б было яе спецыяльна прудумаць.)

Стварыўшы і фінансуючы прамаскоўскую „дэмакратычную апазыцыю“ (куды ўваходзіць нават камуністы), Ганс Вік і ягоныя калегі на ўсходзе і на Захадзе атрымалі магчымасць адметным чынам кантраляваць праз яе рэжым Лукашэнка, дэзінфармаваць беларускае грамадства і міжнародную

супольнасць пра рэальнае змаганне і рэальны канфлікт на Беларусі, адцягваючы на сябе (праз „незалежны“ СМІ) і на псеўдадзейнасць гэтай „апазыцыі“ ўсю інфармацыйную ўвагу. Барацьба беларускіх нацыянальна-дэмакратычных сілаў з акупацыйнай палітыкай за свабоду і незалежнасць Беларусі ў выніку як бы выпадае з інфармацыйнага поля. Бо беларускі адраджэнскі друк (з закрыццём газеты „Пагоня“) ужо, практычна, знішчаны.

Сімпаматычна, што Ганс Вік здолеў супрацоўнічаць і з кіраўніцтвам рэжыму Лукашэнка, непасрэдна прычыніўся да выгнання апазыцыйнага старшыні Вярхоўнага Савета 13-га склікання Сымона Шарэцкага з Беларусі і зь вялікай палітыкі (паколькі той ня стаў упісвацца ў схемы Бэрліна і Масквы).

У верасні 2000 года, на канфэрэнцыі ў Беластоку, спаўняючы пэўную зададзенасць, Ганс Вік публічна засведчыў, што сваёй дзейнасцю ў АБСЭ на Беларусі ён спрыяў палітыцы ўключэння Беларусі ў склад Расеі.

18 лістапада 2000 года Беларускі Народны Фронт і Кансерватыўна-Хрысціянская Партыя — БНФ аб'явілі Ганса Віка персонай нон-грата на Беларусі. Яму прапанавалі пакінуць краіну. Пра гэтае расэрэнне былі афіцыйна інфармаваныя АБСЭ, Парляманцкая Асамблея АБСЭ, амбасада Нямецчыны ў Беларусі, Міністэрства замежных справаў Нямецчыны, Эўразвяз і іншыя міжнародныя арганізацыі.

Ня глядзячы на тое, што падвойная дзейнасць Ганса Віка ў Беларусі была ўжо выкрыта, ён паводзіў сябе як ні ў чым ні бывала, а рэжым Лукашэнка, ягоная „апазыцыя“, міжнародныя структуры і так вянаны „незалежны“ СМІ рабілі выгляд, што нічога не адбылося.

Гэта дазволіла спадару Віку амаль свабодна плянаваць сваю апошнюю афэру ў Беларусі — прызначэнне „дэмакратычнасці“ выбараў прэзідэнта ў 2001 годзе і легалізацыю рэжыма Лукашэнка. Пры ўхваленні з боку Віка і АБСЭ (і адпаведна, Масквы) была створана „ляцёрка“ прамаскоўскіх кандыдатаў на прэзідэнта Беларусі з былой камуністчай ні інжынеру, а потым пакінута кандыдатура самага шэрага з іх, камуна-савецкага функцыянера У. Ганчарыка (які ня мог быць рэальным супернікам Лукашэнка). Для фальсіфікацыі і выграння выбараў Лукашэнку стварылі выдатныя ўмовы і слабага псеўда-суперніка.

Аднак Лукашэнка перастараўся. Фальсіфікацыя была праведзена ім настолькі маштабна, груба, нахабна, татальна і бессаромна, што прызначаць выбары не было як. Акрамя таго Ганс Вік, вядучы падвойную гульні, ня мог эфектыўна ўплываць на назіральнікаў за выбарамі, якія паўсюдна зафіксавалі грубыя парушэнні.

Камісія АБСЭ, якая (відаць па ўсім) прыехала ў Беларусь з гатовымі фармулёўкамі аб прызнанні выбараў, вымушана была скарэктаваць свае намеры і сказаць пра недэмакратычнасць выбараў 2001 года ў Беларусі.

Ганс Вік пацярпеў частковае фіяска. Лукашэнка застаўся ў крэсьле, але выбары свет не прызнаў.

Закончылася ўсё даволі камічна. Ня глядзячы на супрацоўніцтва і „заслугі“ Г. Віка, Лукашэнка ня даў яму ўязной візы і не пусціў больш у Беларусь. Гэтакае цыганска-гэбоўскае вераломства. Маўляў, вясваю справу зрабілі, спадары, дзякуй, вы вольныя. Місія АБСЭ таксама больш непатрэбна начальніку з усходняй ментальнасцю.

Можа ўзнікнуць пытанне аб прычынах падвойнай „працы“ Ганса-Георга Віка і пра сутнасць агульных інтарсаў Бэрліна і Масквы ў Беларусі. Гэта тэма асобнай размовы. Але можна сказаць, што тут справа ідзе пра незалежнасць Беларусі, і пра транзіт, і пра канцэрн Рургаз-Газпром, і пра „калідор“ праз

Польшчу, і пра інтарэсы Масквы за Бугам, а Бэрліна — у Калінінградскай вобласці, і пра ськідванне „лішняга насельніцтва” з былой Усходняй Прусіі ў Беларусь (аналогічна, як гэта было ў 1990-1991 гадах — з Усходняй Нямеччыны), і пра ськідванне ў Беларусь атамных адходаў ды расейска-эўрапейскага смецця і шмат пра што іншае, да чаго не дадумаецца звычайны беларус, але плянуюць злыдні.

Шкода, якую спадар Ганс-Георг Вік, сумесна з Місіяй АБСЭ ў Менску, зрабіў для беларускай нацыянальнай дэмакратыі, беларускага Адраджэння і для Беларусі — велізарная і ўтрымлівае ў сабе элементы злачынства, вымагае расследавання, сьледства і разьбіральніцтва ў судзе.

Падсумоўваючы страты Беларускага Адраджэння, мусім сказаць, што сытуацыя насяля ўсяго, што натварылі на Беларусі расейцы за дзевяць гадоў акупацыі, няпростая. Найгорш, што непрыяцель моцна і неаднаразова пабурылі сацыяльна-культурную структуру Беларускага грамадства, зламалі сацыяльна-культурныя механізмы, ператварылі насельніцтва ў не прывязаных да месца людзей, моцна вынішчылі нацыянальную інтэлігенцыю, ідэяў асобаў і змагароў. Беларускаю нацыю пазбавілі сацыяльных апірышчаў, у грамадстве не засталася моцных, стабільных, сацыяльна ўгрунтаваных групаў людзей, няма рэальных і нармальных дачыненняў уласнасці, вольных прафэсіяў і г.д. Ня кажам ужо пра нацыянальную сьведамасць, культуру, рэлігійнасць насельніцтва.

Тым ня менш Масква (нават праіпамазе Нямеччыны) не дасягне, чаго хоча. У Беларусі ёсць магчымасці зьберагчы незалежнасць, змяніць унутраны абставіны (у тым ліку, і

ўладу) да лепшага і выйсці на вышэйшы ўзровень нацыянальнага разьвіцця.

Аднак беларусы мусяць добра ведаць сваю гісторыю і разьбірацца ў гісторыі змаганьня за сваю незалежнасць, дзяржаву, свабоду і нацыянальнае разьвіццё.

Беларусы павінны ведаць, хто іхны прыяцель у сьвечце, а хто — непрыяцель, мусяць разумець, найперш, палітыку Расеі ў дачыненні да Беларусі, каб правільна арыентавацца, змагацца, адстойваць, абараняць сябе і сваю краіну.

Адзін з унівэрсальных сучасных шляхоў дзеля ўзмацнення абароны і сілы нацыі ёсць нацыянальнае асьвета і адукацыя. **Беларускае Адраджэнне ня будзе моцным без нацыянальнага асьветніцтва.** У цяжкі час трэба зьвярнуць вялікую ўвагу на ўзровень і становішча розумаў, калі хочам сур’ёзна супроцьстаяць несвабодзе і чужынскай навалі. Каб эфэктыўна змагацца, трэба падрыхтаваць добрыя сілы, не марнаваць час і вызначыць прыярытэты. Гістрыя паказвае, што ў **палітычнай барацьбе перамагае ня толькі сіла зброі ды грошай, але, найперш, — узровень розуму і сіла духу, калі яны абавіраюцца на сьведмане, асьвечанае грамадства.**

Беларускае Адраджэнне жыве і змагаецца. Падступныя ўдары па сілах нацыянальнай дэмакратыі ў Беларусі не дасягаюць мэты. Сутнасць, аднак, ня толькі ў тым, каб змагацца ды выстаць, але — перамагчы найгоршага непрыяцеля. На гэта павінны быць накіраваныя дзеянні і праца беларускіх адраджэнцаў.

17 чэрвеня 2002 года, Варшава.

БЕЛАРУСКІЯ ГІМНЫ

Гімны нашай, дзяржавы, краіны пішуча, як вядома, не па заказе, а самой гісторыі. Прытым сам факт зьяўленьня гімну можа быць выпадковай падзеяй, неадпаведнае ірэдзі і мэдэдыяй, але, трапіўшы ў гістарычны кантэкст народа, яны становяцца яго гімнам.

Вядомая, напрыклад, гісторыя французскай салдацкай песні *Марсельеза*, што стала дзяржаўным гімнам Францыі, ці мазуркі „*Енчо Польска не згінэла*”, якая стала ў 1918 г. дзяржаўным гімнам Польшчы.

Дзяржаўны заказ на стварэньне гімну ёсць блюзьнерства. Што з гэтага атрымаецца, добра вядома на прыкладзе гімнаў СССР і так званых „рэспублік свабодных”. Гімны найчасей ствараюцца ў барацьбе за нацыянальна-культурнае, дзяржаўнае і духоўнае адраджэнне нашай і выбіраюцца народам, які змагаецца за сваю волю і лепшую долю.

У пачатку XX стагоддзя гімнам Беларускага Адраджэння найчасей гучаў верш *Янкi Купалы „А хто там ідзе..”* на музыку *Людміра Рэзюскага*. Ён так і называўся: „*Беларускі гімн*”.

Пазьней, пасля ўтварэньня *Беларускай Народнай Рэспублікі*, ужо ў 20-х гадах, шырока распаўсюдзіўся гімн „*Мы выйдзем ічыльнымі радамі*”, паводле верша *Макара Краўцова*, напісанага ў 1919 годзе (музыка *Уладзімера Тэрэўскага*). Ён стаў гімнам *Беларускай Народнай Рэспублікі*. Яго сьпявалі паўсюдна змагары ў

Заходняй Беларусі, потым ён гучаў у часы Другой Сусьветнай вайны і цяпер гучыць ва ўсім свеце, дзе жывуць беларусы, якія памятаюць пра Банькаўшчыну.

З часоў Другой Сусьветнай вайны, падзеі якой стымулявалі беларускае нацыянальнае Адраджэнне, паўсюдна гучыць побач з гімнам *БНР беларускі духоўны гімн „Магутны Божа”*. Гэта знакаміты верш *Натальі Арсеньевы* (музыка *Міколы Равенскага*). Надзвычай велічная, узьнёслая і ўрачыстая мэдэдыя і змест гімна гучаць паўсюдна, дзе ладзяцца беларускія нацыянальна-культурныя мерапрыемствы. Прытым часта ўсё пачынаецца *дзяржаўным гімнам БНР*, а заканчваецца *духоўным гімнам нацыі* — „*Магутны Божа*”. Рэлігійныя службы ва ўсіх беларускіх цэрквах *Амэрыкі, Канады, Аўстраліі, Вялікабрытаніі* завяршаюцца сьпевам „*Магутны Божа*”.

Склалася добрая і прыгожая традыцыя. Беларуская нацыя мае два гімны — дзяржаўны і духоўны. Кожны заняў сваё месца. Кожны сьпяваецца ў сваім часе. Кожны адлюстроўвае нашу беларускую гісторыю, наш розум, нашу волю, наш дух, нашае беларускае сэрца.

Мяркую, што кожны Беларус павінен ведаць свае гімны.

МЫ ВЫЙДЕМ ІЧЫЛЬНЫМІ РАДАМІ

Мы выйдзем ічыльнымі радамі

На волны, родны свой прастор;

Хай воля вечна будзе з намі,
А гвалту мы дамо адпор!
Дамо адпор!

Няхай жыве магутны, сьмелы
Наш беларускі вольны дух;
Вольны дух!
Штандар наш бел-чырвона-белы
Пакрыў сабой народны рух.

На бой! За шчасьце і за волю
Народу слаўнага свайго!
Браты, цяпелі мы даволі...
На бой! — усе да аднаго!
Да аднаго!

Імя і сілу Беларуса
Няхай пачуе й бачыць той,
Бачыць той!
Хто сьмее нам нясьці прымусы
І першы выкліча на бой.

Браты, да шчасья мы падходзім;

Хай гром грывіць яшчэ мацней!
У крываваых муках мы народзім
Жыцьцё Рэспублікі сваёй!
Жыцьцё Рэспублікі сваёй!

МАГУТНЫ БОЖА

Магутны Божа! Ўладар сусьветаў,
Вялікіх сонцаў і сэрц малых!
Над Беларусыяй, ціхай і ветлай,
Рассып праменьні свае хвалы.

Дай спор у працы шгодзённай, шэрай,
На лусту хлеба, на родны край,
Павагу, сілу і веліч веры
У нашу праўду, у прышласьць — дай!

Дай урадлівасьць жытнёвым нівам,
Учынкам нашым пашлі ўмалот!
Зрабі магутнай, зрабі шчаслівай
Краіну нашу і наш народ!

*(„Беларускія Ведамасьці”, — 1998, №2(12); „Народная Воля”,
— 2001, 19 красавіка).*

(Фота В. Філісена)

Шчыце за Беларусь.